

законності. 2000. Вип. 41. С. 217. 3. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия. М., 1997. 334 с. 4. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів : підручник. Харків : Право, 1998. 368 с.

Одержано 16.10.2018

УДК 343.95

Федір Михайлович СОКИРАН,

кандидат юридичних наук, доцент, професор
кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

У процесі юридичного регулювання відносин, що виникають у суспільстві у якості функціонального елемента відбувається безпосереднє або опосередковане спілкування людей, які так чи інакше поєднані цими відносинами і наділені певними правами та обов'язками. Є цілком очевидним, що на рівні спілкування будь-які юридичні відносини мають однакову психологічну природу, механізми вивчення яких є надзвичайно важливим для удосконалення правового регулювання в усіх сферах життя суспільства.

Діяльність юридичних органів і посадових осіб спрямована на захист права, має єдину психологічну природу і принципово однаковий комунікативний механізм. Психологічним атрибутом і юридичною умовою при цьому є спілкування, але кожного разу і в кожному окремому випадку воно неодмінно набуває вигляду взаємодії. Запроваджуючи цю тезу у сферу кримінального судочинства, у тому числі й у стадію досудового слідства, можна стверджувати, що процес розслідування як сукупність загальних та великої кількості окремих відносин передбачає спілкування учасників, а звідси — і їх вплив один на одного.

З першого погляду це питання в цілому могло б здатися звичайним, позбавленим будь-яких проблем, якщо уявити процес правового регулювання повністю регламентованим, а засоби досягнення результатів науково обґрунтованими і однозначними. І ще більшою мірою воно може здатися таким, що не заслуговує на увагу, якщо не мати уявлення про практику одержання доказів, їх перевірку та оцінку органами дізнання, слідства і суду.

Але проблема взаємодії учасників правовідносин та психологічного впливу ще не вирішена як у теоретичному, так і у практичному розумінні. Аналізуючи правові норми, що регулюють досудове слідство, бачимо, що це питання не вирішено також і законодавцем. В юридичній літературі через це простежується термінологічна плутанина, існують полярні погляди стосовно того, що одна й та ж слідча (розшукова) дія в одних випадках оголошується вершиною тактичної майстерності, а в інших — ледь не карним грубим порушенням законності. Тому обов'язковою умовою розробки питань психологічного впливу на досудовому слідстві є визначення його як юридичного, так і загального поняття, як неодмінного атрибута будь-якого акту правового регулювання.

Психологічний вплив — це комплекс прийомів, що застосовуються у процесі передачі, опрацювання і використання інформації та викликають відповідну реакцію, яка дозволяє діагностувати психічний стан особи, контролювати хід думок, ставлення до фактів для зміни її поведінки [1].

Висловивши цю думку, співставимо її з існуючою практикою, що не викликає будь-яких заперечень щодо її правомірності, та нормами кримінально-процесуального закону, які регулюють правовідносини, що виникають у процесі проведення слідчих (розшукових) дій та досудового розслідування в цілому.

Тактичні прийоми проведення слідчих (розшукових) дій або окремі їх етапи насичені психологічними елементами, які визнаються як криміналістичні досить умовно, і лише тому, що традиційно (і не без підстав) належать системі прийомів проведення слідчих

(розшукових) дій, які розробляються і вивчаються криміналістикою. Наприклад, система прийомів допиту свідків, пов'язана зі зміною розумових задач, відтворенням асоціативних зв'язків, збудженням у пам'яті стану афекту та емоцій, що сприяє, а іноді визначає можливість одержання адекватної вербальної доказової інформації, повністю належить галузі психологічних знань і лише у деяких випадках має криміналістичний характер, тобто стосується предметної галузі науки криміналістики. Ці прийоми, врешті-решт витримують криміналістичне та процесуально-доказове навантаження у межах криміналістичної тактики і кримінального судочинства. Але їх суть залишається психологічною, і виконати свою пізнавальну функцію зазначені прийоми та їх системи матимуть змогу лише в тому випадку, якщо будуть розроблятися на основі глибокого розуміння саме психологічних закономірностей з урахуванням юридичних цілей і задач. Такий же психологічний характер мають і системи та сукупності прийомів, що розробляються і застосовуються для виконання всіх інших слідчих (розшукових), судових дій та оперативно-розшукових заходів, особливо для допиту потерпілих, підозрюваних, обвинувачених і, зокрема тих, які страждають на сенсорну недостатність, малолітніх та неповнолітніх, розумово відсталих, осіб похилого віку та для обшуку, пред'явлення для впізнання, проведення слідчого експерименту з метою визначення здатності та особливостей нормального функціонування органів чуття.

Висновок. Зважаючи на викладене вище, робимо висновок, що практика проведення слідчих (розшукових) дій, наукові розробки, виконані фахівцями-науковцями спрямовані на її удосконалення і містять елементи психологічного впливу, що використовуються в тактичному і у процесуальному відношеннях при розслідуванні кримінальних проваджень.

Список бібліографічних посилань: 1. Сокиран Ф. М. Сучасні концепції психологічного впливу на досудовому слідстві : монографія. Київ : Правник, 2002. 171 с.

Одержано 06.10.2018

УДК 343.135(477)

Олена Євгеніївна СОЛОВЙОВА,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАПОБІЖНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО

В період становлення правової системи України, дуже важливою постає проблема вдосконалення її у відповідності до вимог сучасності. Це визначає наявність тенденції до подальшого реформування органів досудового розслідування та необхідність внесення змін до кримінального процесуального законодавства у питаннях забезпечення процесуальної незалежності та самостійності слідчого у своїй діяльності. Відомо, що слідчий є основним представником органів досудового розслідування який прямо та безпосередньо виконує покладені на нього законодавством функції щодо проведення досудового розслідування. Діяльність слідчого закріплена у ст. 40 КПК України [1]. Неможливо не відмітити, що процесуальна незалежність слідчого закріплена в частині 5 ст. 40 КПК України, а органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого. Необхідно зазначити, що при детальному розгляді такого поняття як «процесуальна незалежність» та «самостійність» слідчого, варто звернути увагу на те, що порівняно з КПК 1960 р., вони значно змінилися, – бо були, на нашу думку, чомусь обмежені, а запобіжна – профілактична діяльність у КПК України 2012 року взагалі не відображена.

Так, за КПК України 1960 р. слідчий – це учасник кримінального процесу, уповноважений здійснювати досудове слідство [2]. Незалежно від відомчої належності всі слідчі при розслідуванні кримінальних проваджень мають однакові процесуальні права і обов'язки,